

Műhelymódszerek a fiatalok fogvatartottak kezelési stratégiájában: állatasszisztált programok

I. A szirmabesenyői Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében 2008-tól alkalmazzuk az állatok aktív, vagy passzív szerepvállalásával megvalósuló programokat. E speciális személyiségformáló eljárások indításakor az intézetben jelenlévő kezelési stratégia kiszélesítésének igénye érvényesült. A fiatalok korosztály vonatkozásában mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlatban ismert természetközeli nevelés meghonosítása mellett kiemelt figyelmet fordítottunk a hazánkban az orvostudomány területén már sikerrel alkalmazott, külföldön a büntetés-végrehajtási gyakorlatban is kipróbált *állatasszisztált terápia* lehetőségeire.

Az első állatasszisztált terápiás program eredetileg kettős céllal indult az intézetben. Tekintetbe véve a módszer kínálta lehetőségeket szándékunkban állt, hogy a személyi állomány vonatkozásában a stresszoldás, illetve a kiegészítő megelőzése érdekében is rendszeres foglalkozásokat szervezzünk. E csoporttól szigorúan elkülönítve, a fogvatartotti állomány körében a victim [áldozat] típusú fiatalok, valamint a szokásos pedagógiai módszerekkel szinte kezelhetetlenek, kiemelten agresszív magatartásúak, deviáns viselkedési mintákat követők, rendkívül súlyos szocializációs problémákkal küzdők jelentették a tervezett célcsoportot. Tulajdonképpen ekkor már kialakulóban volt az a közösség, amely a tervezett gyógyító-nevelő csoport magját adta. Kiemelten fontosnak tartottuk, hogy a csoport beindításáig is biztosítsuk e speciális nevelési igényű fiataloknak az agressziókezelő, személyiségfejlesztő foglalkozást. Az első állatasszisztált kezelési szakasz 2008. február 21-én indult.

A program kísérleti jellegére tekintettel a foglalkozások körülmények között dokumentált módon kerültek megszervezésre és értékelésre. Valamennyi alkalmat követően a nevelési szakterület munkatársai értékelték a csoportjukba tartozó fogvatartottak magatartásában megmutatkozó jeleket. A kéthetente tartott foglalkozások közötti időszakban a fogvatartottak rajzokat készítettek aktuális gondolataikat papírra vetve, amelyeket szakemberek értékelték ki – ezzel is előkészítve a személyre szabott terápiát.

A korábban általuk tapasztaltaktól merőben eltérő eljárás már a kezdetektől feszült várakozást és csillapíthatatlan érdeklődést váltott ki azon fogvatartottakból, akik a csoportba kerültek. Az állatok közvetlen közelsége még a társiak előtt úgynevezett „menő” szerepben tetszelgő fiúkat is megérintette. Megfigyelhető volt, hogy felvett szerepeik miként olvadtak le róluk a foglalkozások során. Több, társai vonatkozásában korábban elkesztő szadizmust tanúsító fogvatartott addig soha nem látott érzelmi reakciókat produkált. Ez apró rezdülésként rajzaikban és fegyelmi helyzetükben is nyomon követhetővé vált. A sohasem direkt módon kezelt problémák olykor valamennyi kollégát megdöbbentő módon

kerültek felszínre. Előfordult, hogy a kutya számára feladatot adó fogvatartott az állatot azért nem tudta megdicsérni, mert tizenhét éves kora ellenére a dicséretől nem rendelkezett tapasztalatokkal, nem ismert dicsérő szavakat.

Noha a programban résztvevő szakemberek és speciálisan felkészített kutyáik csupán kéthetente, két óra időtartamban tartózkodnak a fogvatartottak között, e periodikusan ismétlődő, rendkívül aktív élmény a fegyelmi és büntető ügyek számának jelentős visszaesésében is kifejezhető eredményt mutat a fogvatartotti közösségben.

Megítélésem szerint a foglalkozások eredményeként értékelhető, hogy e jellemzően „problémás” fogvatartotti közösség elfogadta a programot, ezzel tudtán kívül részesévé vált a személyiségfejlődése terén kínáló előrelépés lehetőségének. Többeknél megfigyelhető volt, hogy a ismétlődő foglalkozásokon történő „kutyás játékon” túl nyitottá és érdeklődővé váltak az állatokról való gondoskodás terén is.

Ezen az én-központúságon, érzelmi sivárságon jelentősen túlmutató fejlődési pont vezetett arra, hogy helyet biztosítsunk az állatok közreműködésével megvalósított programelem kiegészítésének.

A gondoskodás, együttélési készségek, képességek fejlesztésére tartott terápiás állatok felhasználása – a hazai javítóintézeti gyakorlat alapján – a büntetvégrehajtás keretei között is alkalmazható lehetőségnek tűnt. Figyelembe véve, hogy a gyógyító-nevelő csoport „várományosai” körében az állatok alkalmazásával már értékelhető eredményeket értünk el, úgy terveztük, hogy a kedvező hazai gyakorlatot a gyógyító-nevelő csoport programjának gerincévé téve előkészítjük annak megvalósítását.

Az erőszakos cselekmények visszaszorítása, a kiemelt kezelésre szoruló fogvatartottak speciális nevelési igényű csoportban való elhelyezése érdekében 2008-ban átadásra került az intézet gyógyító-nevelő részlege. A csoportban elhelyezett öt fő fogvatartott részére a nevelési céloknak megfelelő közösségi életteret alakítottunk ki. Ezen léttérben nyertek helyet az ÁNTSZ megyei szervezetével történt egyeztetés alapján a terápiás állatok, nevezetesen: 2 hullámos papagáj, 1 törpehörcsög, 2 tengerimalac, 10 kisméretű akvárium díszhal, 4 perui mókus. Az állatok megfelelő elhelyezési körülményeinek biztosítása érdekében az állatállományt a fogvatartotti közösségi helyiségből egy különálló, elzárt, úgynevezett „Élővilág szobába” telepítettük. Az Élővilág szoba vált tehát e gondoskodás-alapú terápia színterévé.

A csoport körletrészen elhelyezett állatok gondozására, kezelésére belső szabályozás készült. Az állatok gondozása terén jelentkező feladatok ellátása a fogvatartotti közösségben a remélt eredményt hozta. Az állatokat féltő szeretettel kezelik, a személyi állomány elkötelezett odafigyelése mellett. A gyógyító-nevelő csoport napi tevékenységébe az Élővilág szoba a feszültségcsökkentés, a feladatok közti áthangolódás és a megnyugvás területeként kapcsolódott be. Kialakításakor törekedtünk az állatok természetes élőhelyét modellező körülmények megteremtésére. Ebből fakadóan a helyiségbe lépve a zárt intézetre jellemző je-

gyek háttérbe szorulnak, átadván helyüket a természeti környezet jelenlétét sugalló benyomásoknak. Időközben az állatállomány a fogvatartotti gondoskodás következtében saját szaporulatból gyarapodott.

II. 2009 novemberében a szirmabesenyői Fiatalokúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében működő állatasszisztált alapú programok megvalósításának, kibővítésének új lehetősége nyílt meg előttünk.

Az eddigi eredményeket és az ezek hátterében zajló foglalkozástípusokat megtartva lehetőség kínálkozott arra, hogy az intézeti állatasszisztált terápia a büntetés-végrehajtás társadalmi jóvátételre vonatkozó célkitűzéseivel összhangban túllépjen a fogvatartotti kezelési program szűken értelmezett keretein. Ennek megvalósítási területe a Miskolci Állatsegítő Alapítvány és az alapítvány mellett tevékenykedő önkéntes kiképzők (ARM-Miskolci Állatvédelmi és Kutyasport Egyesület – röviden: ARM) közreműködésével testet öltő, úgynevezett „cellakutya program”. A „cellakutya programot” két, egymástól jól elkülöníthető fázisban tervezte megvalósítani az ARM és az intézet.

A „cellakutya program 1” egy speciális 12 hetes kiképzési szakasz, mely során 5 menhelyi kutyát öt fő fiatalokú fogvatartott segítségével alap engedmességi szintre képeznek ki. A program a kutyák képzésében megvalósuló jóvátételi tevékenység mellett segíti az elítéltek szociális fejlődését, fejleszti kommunikációs képességeiket. A program végén a kiképzett kutyák beteg gyermeket nevelő családokhoz kerülhetnek majd, elsősorban nem terápiás kutyaként, hanem „jól nevelt társaként”.

A program célja, hogy a fiatalokú fogvatartottakban a gondoskodás révén olyan képességek kifejlődését mozgósítsa elő, amelyek normakövető társadalmi beilleszkedésüket elősegíthetik. A program gazdátlan, csellengő, senkinek sem kellő, menhelyi kutyákra épít. Tudatosan törekszik arra, hogy rávilágítson a fiatalokú fogvatartottak életében e területen jelentkező párhuzamokra. A kutya gazdára találásával elérni remélt cél a fiatalokú meggyőzése arról, hogy van reális esély a társadalomba való hasznos visszatérésre. A beteg, sérült gyermekek számára történő társak nevelése kiemelt területe lehet a jóvátételi tevékenységnek, a menhelyi állatok gazdához segítségével egy másik terület problémáiban is segítő kezet nyújthatunk.

A program során a kutyák továbbra is a menhelyen nyernek elhelyezést, csupán a heti rendszerességgel tartott foglalkozások tartamára kerülnek átszállításra az intézetbe. A program a büntetés-végrehajtás költségvetését sem az állatok tartása, élelmezése, sem a kiképzés költsége vonatkozásában nem terheli, ezeket továbbra is az Állatsegítő Alapítvány viseli.

A kutyák kiválasztását a menhely munkatársai és a kiképzők közösen végezték. Elsődleges szempontként jelentkezett, hogy az állatok nyugodt természetűek, egészségesek legyenek. Az agresszivitásra utaló jegyek rendkívül alapos szűréssel kerültek vizsgálatra. Az intézet elvárásként fogalmazta meg, hogy egyetlen, a büntetés-végrehajtásnál szolgálati kutyaként alkalmazott fajta

tartozó állat sem kerülhet a kiválasztottak közé. A partnerekkel történő egyeztetés alapján a választás tudatosan a több generációs, eredeti fajtájukra utaló jegyeket egyáltalán nem mutató, közepes- és kis termetű, keverék kutyákra esett.

A fogvatartottak a foglalkozáshoz tevékenységük céljának tudatában csatlakoztak. Részvételüket az önkéntességre alapoztuk, ám fontos nevelői feladatként jelentkezett, hogy a fogvatartotti közösség megszólítani kívánt célcsoportját jelentkezésre motiváljuk. A foglalkozások felépítését bevezetésként a kapcsolat-teremtés, az elfogadás és a bizalom megteremtése (később ezek felelevenítése) jellemezte, amelyet komoly kiképzői munka követett. A kiképzési feladatok végrehajtása során a programot kidolgozó szakemberek gondosan ügyeltek arra, hogy az állat és ember közti kapcsolatot a teljes erőszakmentesség, a pozitív megerősítésen alapuló tanítás jellemezze. Tudatosan törekedtek olyan vezényszavak megtanítására, alkalmazására, amelyeknek szintén személyiségformáló hatást szántak. Példaként az élelem megtagadás tanításánál a szokásos „pfuj” helyett a „nem a tied” kifejezés alkalmazását említhetem. A kiképzés során mindent felülíró elvként érvényesült a fegyelem, az elfogadás és az óhatatlanul kialakuló konfliktushelyzetekben kizárólagosan alkalmazott türelem. A fogvatartottak és négylábú tanítványaik között nagyon hamar értékes érzelmi kötődés alakult ki. A foglalkozások előrehaladtával egyre nyíltabb és őszintébb érzelmi megnyilvánulásokat tapasztalhattunk. Ezen érzelmnyilvánítások nem csupán a kutya irányába kifejezett, szeretettel teli gesztusokban (simogatás, ölelés, puszi) jelentkeztek. Komoly problémát jelentett az időjárási viszontagságok következtében (a menhelyet a hó elzárta a külvilágtól) elmaradó foglalkozások tényének elfogadtatása a fogvatartottakkal. Csalódottságuk heves indulati reakciókban jelentkezett, őszinte elkeseredettségről számoltak be a várt találkozások meghíúsulása miatt.

A fogvatartottak részvételének intézeti koordinációját végzőknek emellett egy előre nem látható problémával is szembe kellett nézniük. A foglalkozássorozatot a korábbiakban nem tapasztalt sajtóérdeklődés kísérte. A program nyilvánosság elé kerülése egyrészt értékes lehetőséget biztosított a cél megvalósítása, a kutyák gazdára találása tekintetében, másrészt –az érdeklődés, a támogató tartalmú tudósítások által – egyfajta pozitív társadalmi visszajelzést közvetített a fogvatartottak irányába. Ugyanakkor sajnos a sajtó szinte állandósuló jelenléte megtörte a foglalkozások hangulatát, ember és állat őszinte egymásra találásának, játékának varázsát. Ez a fogvatartotti közösségben érezhető visszaesést, időnként dacot eredményezett.

A megvalósítás egyetlen fázisában sem fordult elő azonban az állatokkal szembeni erőszak. A kutyák jelenléte a közös tevékenység során mindvégig eredményesen oldotta a csoporton belüli feszültségeket. A fogvatartottakban –büszkén vállalva „kedvenceik” egyre gyarapodó tudását – feltámadt a versényszellem. Ezzel párhuzamosan azonban mind halványabbá váltak az egyéni érdekeket előtérbe helyező megnyilvánulások, a csoport közösséggé kovácsolódott.

Az első kiképzési szakasz lezárultával újabb nehézségekkel kellett szembenéznünk. A kutyák örökbeadása a várakozástól némileg eltérően alakult. Jölle-

het az eredeti elképzelésnek megfelelően az alap engedelmisségi képzettséggel rendelkező állatok iránt jóval nagyobb érdeklődés nyilvánult meg, mint képzetlen társaikkal szemben (két kutya már a program ideje alatt gazdára talált), nem volt fogadókészség a „kiképzőktől” való átvételre vonatkozóan. Ez a fogvatartottakban ambivalens érzéseket keltett. Valamennyien örömet éreztek tevékenységük megtapasztalható sikere, az állatok befogadása miatt, munkájuk gyümölcsét azonban az elutasítás némileg keserűvé tette.

Valamennyi fogvatartott teljesítette a 12 foglalkozás során jelentkező kihívásokat. A kiképzési teendőkön túl az állatokkal járó egyéb (például takarítási) feladatokat is lelkesen hajtották végre. A foglalkozássorozat végén 3 fő jelezte határozott további részvételi szándékát, ketten – vélhetően a kudarcélmény hatására – megköszönve az addigi lehetőséget nem kívántak a következő csoporthoz csatlakozni.

A „cellakutya program 2” előkészítése, az erre vonatkozó külföldi szakirodalom tanulmányozásával, a hazai adaptáció lehetőségeinek kigondolásával még tervezési fázisban van. Az elképzelések rendszerezéséhez a „cellakutya program 1” tapasztalatainak értékelése után nyílhat meg az út. A külföldi példa alapján a szükséges szakmai jóváhagyás esetén e programfázisban a kutyák valószínűleg már a fogvatartottak ellátására lennének bízva, az állategészségügyi előírások maradéktalan biztosítása mellett. A jelenlegi elképzelés szerint az intézetben két fázisban kerülne megvalósításra e kezelési forma. A „cellakutya 1” szakaszban a fogvatartott megtanulhatja az állat neveléséhez, gondozásához szükséges alapismereteket, részt vehet a kiképzésben. A fogvatartott a tevékenységet koordináló szakemberek (pszichológus, nevelő, kutyakiképző) összefoglaló véleménye alapján, amely a fiatalok e szakaszban tanúsított magatartását, fejlődését értékeli, válhatna a „cellakutya 2” részesévé.

III. Az állatasszisztált program mind aktív, mind passzív (tevékenyen közreműködő állatok, illetve gondozott állatok) vonatkozásában eredményesnek minősíthető. A program folytatását, újabb programelemekkel történő kibővítését indokoltnak és lehetségesnek tartom. Megítélésem szerint olyan lehetőséget kaptunk a kezünkbe, amely eddigi kipróbálása, a rendelkezésre álló hazai, valamint külföldi tapasztalatok alapján döntően eredményesen használható a fogvatartotti közösségben, különös tekintettel a szocializáció terén elmaradott, pszichésen sérült emberek csoportjára.

Az állatok részvétele a fiatalok fogvatartottak büntetés-végrehajtásának gyakorlatában a felsorolt lehetőségeken jóval túlmutathat. Azt a területet jelentheti, amely iránt e korosztály önkéntelen érdeklődéssel nyílik meg. Alkalmas lehet arra, hogy a továbbítani kívánt üzeneteket elutasítás-mentesen célba juttassa. (Példaként idézhetem a toleranciára nevelés speciális területeként a kezelési programban segítségül hívott állatkerti állatokat. A helyi állatkerttel együttműködve az élő természet megannyi formáját képviselő rovarok, rágcsálók, hullók kaptak szerepet a „zoo foglalkozásokon”. E foglalkozások az ismeretterjesztésen túl az élet tiszteletére, a máság elfogadására neveltek.) E programjaink általános

tapasztalata, hogy a fogvatartottak az állatokkal szemben a közösségben felvett szerepeikből „kilépve” nyilvánulnak meg. A foglalkozások alatt az ember és állat közti kapcsolatfelvételhez e vállalt viselkedési formák feleslegessé válnak. A kapcsolat a találkozások során mind a két fél részéről őszinte együttműködésben válik csak megvalósíthatóvá. A találkozás a fogvatartottak számára semmihez sem fogható élményt jelentett a fogvatartás alatt jelentkező napi rutin megtörésére, emiatt a program iránti motiváltságuk folyamatosan érzékelhető maradt.

Talán megengedhető az a kép végezetül, hogy az állat mint segítő partner – fajtájára, nemére, életkorára, színére, hangjára való tekintet nélkül – akadálymentesen lép be a fogvatartott világába, és ott megérintvén a lelket, mintegy kézen fogva vezeti magával egy közösen megvalósítandó, értelmes cél felé.

Hivatkozások

cellakutya.blog.hu

www.tetra2002.hu